

Uvod u političku teoriju

Ideologija

Poreklo i pojam ideologije

- Terminsko poreklo ne objašnjava suštinu pojma
- Termin je stvorila grupa filozofa okupljenih oko **Antoana Desti de Trasija**, prvi put je upotrebljen 1796. godine
- Napoleon je podrugljivo nazvao ovu grupu *ideolozima*
- **Marks:** misli vladajuće klase su ujedno i vladajuće misli određene epohe
- Objektivno i naučno proučavanje ideologije od polovine 20. veka

Poreklo i pojam ideologije

Definicija: Ideologija je sistematizovan skup političkih ideja, principa i društvenih ideala koji reprezentuje pogled na svet neke društvene grupacije izražavajući njene interese i potrebe, stvoren u praktične svrhe podsticanja te grupacije na političko delovanje, u formi idejne potpore aktivnostima na planu osvajanja ili očuvanja političke vlasti, ili, pak, uticaja na nju.

Poreklo i pojam ideologije

- Manhajmova klasifikacija ideologija:
 - **Totalne (opšte)** – teže davanju odgovora na sva pitanja koja se tiču ljudskog društva i njegovih problema
 - **Partikularne** - teže rešavanju problema u samo jednoj sferi društva i politike ili samo u jednoj državi
 - Partikularna ideologija može prerasti u opštu

Poreklo i pojam ideologije

- Najaktivniji *zastupnici* neke političke ideologije su stranke i druge organizacije, kao i društveni pokreti
- Glavne **funkcije** ideologije:
 - Podsticajna (najvažnija funkcija ideologije)
 - Homogenizirajuća
 - Objašnjavajuća
 - Opravdavajuća
- 1960. – teza o *kraju ideologije* (Danijel Bel, Rejmon Aron, Sejmur Martin Lipset)

Dva značenja ideologije (Rider)

1. ukupnost društvene svesti različitih oblika socijalnih činilaca (klasa, nacija, država, društvenih grupa, organizacija i sl.)
2. specifična pojava u društvenoj svesti, ograničena i netačna, koja proizlazi iz dejstva društvenih činilaca na saznanje, čega subjekti mišljenja nisu svesni

Teorije o ideologiji

- Bekon
- Prosvetiteljstvo
- Hegel
- Fojerbah
- Marks i Engels
- Sociologistička shvatanja
- Pozitivistička shvatanja
- Manhajm

Liberalna ideologija

- Prva ideologija (termin prvi put upotrebljen 1812.)
- Osnovne ideje:
 - Ograničenje apsolutne vlasti
 - Nezavisnost privrede od države
 - Individualizam
 - Ustavnost
 - Nedodirljivost privatne svojine
 - Slobodna konkurencija i tržište
 - Sloboda, pravda, ljudska racionalnost

Liberalna ideologija

- Nosioци:
 - Klasični liberalizam:
 - Džon Lok
 - Šarl Monteskje
 - Adam Smit
 - Džems Stjuart Mil
 - Savremeni liberalizam
 - Karl Poper
 - Fridrih fon Hajek
 - Džon Rols

Liberalna ideologija

- Liberalizam je ideologija *buržoaskе klase* koja je težila da svoju ekonomsku moć pretoči i u političku vlast
- Na nju su uticale koncepcije racionalnog prirodnog prava i prostvetiteljske postavke

Liberalna ideologija

- Nove ideje liberalizma:
 - Razvijeni parlamentarizam
 - Tolerancija različitosti i manjina
 - Opšte izborna pravo
 - Politički pluralizam
 - Pravna država
 - Država blagostanja
- Najveći istorijski uspeh liberalizma je obuzdavanje apsolutne države pomoću podele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku.
- Posle Drugog svetskog rata neoliberalizam postaje glavni zamajac demokratizacije
- Liberalizam je **ideologija individualne slobode**, privatne svojine kao njene osnove i formalizovane jednakosti svih građana na pravnom i političkom planu.

Karakteristike liberalne ideologije

- Sloboda pojedinca
- Ukidanje privilegija
- Država “noćni čuvar”
- *Laissez faire* ekonomija
- Pravna država

Faze liberalne ideologije

- I faza – klasični liberalizam
- II faza – kraj 19. veka do kraja II svetskog rata
- III faza - neoliberalizam

Konzervativna ideologija

- Nastala krajem 18. veka kao reakcija na pojavu liberalizma i kao pokušaj aristokratije da zaustavi prodor revolucionarnih ideja i prakse.
- Glavni cilj: **očuvanje postojećeg poretka stvari**, što znači isključenje mogućnosti svih radikalnih, a naročito naglih promena.

Konzervativna ideologija

- Glavne vrednosti:
 - Nejednakost kao prirodni princip
 - Hijerarhija
 - Tradicija
 - Elitni vođa
 - Stabilnost
 - Kontinuitet
 - Autoritet
 - Dužnost
 - Disciplina

Konzervativna ideologija

- Osnivač: **Edmund Berk**
- Predstavnici: Žozef de Mestr i Luj de Bonal
- **Postulati konzervativne ideologije** su uglavnom oslonjeni na ljudski prirodu: čovek je po prirodi ne samo gramzivo i agresivno već i nemoralno biće; osim toga, ljudi su već po prirodi nejednaki u mnogo čemu: već od samog rođenja oni se razlikuju po umnim i fizičkim sposobnostima, rasi i naciji; ništa nije harmonično kao priroda, i ukoliko politika teži da otkloni nejednakosti među ljudima ona ozbiljno narušava prirodni sklad; društvo treba da vode najспособniji, najmudriji, najobrazovaniji i najjači, ukratko: **elita**.

Konzervativna ideologija

- Privlači veliki broj pristalica iz srednjih slojeva
- Insistira na kontinuitetu društvenog razvoja
- U drugoj polovini 20. veka glavni zastupnici konzervativne ideologije su Ronald Regan i Margaret Tačer (reganizam i tačerizam). Ove politike se odlikuju finansijskim jačanjem sektora odbrane, militarizmom, i drugim oblicima odbrane postignutog poretka

Faze u razvoju konzervativne ideologije

- I faza – početak 19. veka: protivljenje buržoaskim revolucijama
- II faza – 19. vek i 20. do 1970-ih: suprotstavljanje socijalizmu i komunizmu
- III faza – 1970. do danas

Socijalistička ideologija

- Pojam socijalistička ideologija obuhvata veliki broj doktrinarnih stavova i učenja
- Najpoznatiji i najuticajniji od svih socijalističkih pravaca je **marksizam**

Socijalistička ideologija

- **Karl Marks** je svoje učenje zasnovao na postavci o podeli društva na klasu vladajućih i klasu ugnjetenih.
- Jedini način da se prekine društvena nepravda je revolucija, a revolucionarni subjekt je proletarijat.
- Da bi proletarijat izveo revoluciju, mora imati organizovanu avangardu u vidu komunističke partije odnosno pokreta.
- Za razliku od svih prethodnih vladajućih klasa, proletarijat odmah po osvajanju vlasti treba da započne sa odumiranjem države.
- Prelazna faza ka tom ishodu je država "diktature proletarijata".
- Bez **ekonomske jednakosti** nema stvarne društvene jednakosti, i svaka sloboda je nepotpuna i fiktivna.
- Privatna svojina je glavni uzrok nejednakosti među ljudima i treba da bude ukinuta.
- Krajnji cilj borbe radničke klase je ukidanje nesavršenog klasnog i uspostavljanje **komunističkog društva**.

Socijalistička ideologija

- Još u 19. veku dolazi do podele socijalističke ideologije po pitanju sredstava osvajanja vlasti i načina dosezanja socijalizma, na dva misaona toka: **revolucionarni** (komunisti) i **reformistički** (socijaldemokrate).

Socijalistička ideologija

- **Lenjinizam** je stavio izraziti naglasak na **komunističku partiju** kao organizaciju "profesionalnih revolucionara".
- **Staljinizam**: svezlast socijalističke birokratije sa neprikosnovenim vođom na čelu, vera u mogućnost uspostavljanja socijalizma u jednoj zemlji, fetiš kolektivizacije poljoprivrede i brze industrijalizacije zemlje uz potpuno ukidanje privatne svojine

Socijalistička ideologija

- **Reformistička struja: Eduard Bernštajn**
 - Predlaže reformu
 - Odriče se revolucije, diktature proletarijata i avangardnog koncepta partije, ne insistira na ukidanju privatne svojine, ne zagovara besklasno društvo
 - Insistira na pravednijoj raspodeli društvenog bogatstva, društvu manjih klasnih razlika, prihvata opstanak liberalno-demokratske države, s tim što smatra da ju je potrebno naterati na klasni kompromis putem ostvarenja socijalne države.
- **Samoupravni socijalizam u SFRJ** počinje 60ih godina 20. veka, kao mešavina principa revolucionarne i socijaldemokratske struje
- **Treći put** posle raspada SSSR-a zagovaraju socijaldemokratske partije na Zapadu. Karakteriše ga prihvatanje globalizacije, tržišne države i ideja opšteg kao državnog prosperiteta
- **Postmarksizam**

Nacionalistička ideologija

- Termin nacionalizam prvi put upotrebljen 1789.
- Utemeljivači: Makijaveli, Ruso, Macini, Renan, Fihte, Hegel
- Nastaje kao **ideologija integracije građanske klase** u borbi protiv kasnog feudalnog političkog, ekonomskog i kulturnog partikularizma
- Izgrađena na mitovima i kultovima, kao i na interpretacijama istorijskih događaja, i zbog toga je često u nekoj vrsti simbioze sa nekom od doktrinarnih ideologija

Nacionalistička ideologija

- "dobri" vs. "loš" nacionalizam
- Bitne odlike nacionalizma:
 - Sposobnost iniciranja i održavanja duha kolektivism
 - Nacionalna solidarnost
 - Elitizam:
 - sopstvena nacija kao elita u odnosu na druge
 - nacionalno vođstvo kao elita u okviru nacije
- Noseći princip nacionalističke ideologije je isključivost.

Nacionalistička ideologija

- **Osnovne vrednosti** nacionalističke ideologije:
 - Nacionalni interes
 - Nacionalni simboli
 - Nacionalna tradicija i običaji
 - Nacionalna istorija
 - Nacionalni kao kolektivni identitet
 - Nacionalna sloga i nacionalna država

Nacionalistička ideologija

Uporišne tačke nacionalističke ideologije:

1. Tumačenje i najviše moguće vrednovanje nacionalne zajednice
2. Autoritarizam ispoljen u kultu vođe
3. Insistiranje na nužnosti pripadanja svakog pojedinca nekoj naciji
4. Precenjivanje značaja nacionalne homogenizacije
5. Izrazita mobilizaciona moć usled okrenutosti iracionalnom
6. Mitski sadržaji politike i istorije
7. Elementi utopije
8. Ekskluzivna pozicija sopstvene nacije u odnosu na druge
9. Davanje velikog značaja veri, nacionalnog izdaji i lojalnosti vođstvu za uspeh nacionalne homogenizacije
10. Razvijanje sklonosti za personalnu identifikaciju sa uspesima ili neuspesima čitave nacije
11. Lakoća radikalizacije spoljne i unutrašnje politike

Nacionalistička ideologija

- Upotrebna vrednost nacionalističke ideologije za političku elitu je pre svega u njenoj sposobnosti tranzicije internih društvenih tenzija na spoljni plan.
- Nacionalizam kao ideologija doprinosi nastanku novih nacionalnih država

Feminizam

- Feminizam kao ideologija izrastao je iz delovanja ženskog pokreta u 19. veku
- Sve do 60-ih godina 20. veka liberalna i socijalistička ideologija bile su glavna ideološka uporišta feminizma
- Tek šezdesetih godina feminizam se pojavljuje kao posebna ideologija, usled uviđanja da izjednačenje žene sa muškarcem na pravnom i političkom planu nije dovelo do potpune emancipacije žena
- Predstavnice: **Beti Fridan, Kejt Milet**
- Ukazivanje na politički značaj rodnih razlika (rod kao oznaka za različite uloge muškaraca i žena u društvu)
- Rodne razlike se izgrađuju kroz politiku i uopšte društvo i prinuđuju žene na pozicije potčinjenosti u odnosu na muškarce
- Polno ugnjetavanje (seksizam) je oblik društvene nepravde, a rodna razlika je značajnija društvena podelela od klasne ili rasne podele
- Posle vrhunca koji je dostigla 1970-ih godina, danas dolazi do preterane fragmentacije feminizma kao ideologije

Ekologizam

- Kao potpuno oformljena ideologija javlja se 1960-ih, na osnovu ideja **Karsona, Goldsmitta, Erliha i Harimana**
- Različiti pravci u okviru ekologizma
- Invajronmentalizam – doktrina i praksa zaštite životne sredine
- Zeleni – široki spektar društvenih pitanja
- Radikalne varijante se suprotstavljaju antropocentričnoj viziji sveta
- Najveći problem **ograničenost prirodnih resursa**, a rešenje je totalni preobražaj čoveka, ili bar radikalna promena njegovog ponašanja prema prirodnom okruženju (odricanje od daljeg razvoja, održivi rast)
- Piter Singer i Tom Regan: spesijesizam
- Delove programa preuzimaju klasične političke stranke
- Savremena ideologija sa najvećom perspektivom

Katolicizam

- 1870.- doktrina o papskoj nepogrešivosti
- 1879. – učenje Tome Akvinskog proglašeno za zvanično učenje katoličke crkve
- Ideologija katolicizma stvorena u drugoj polovini 19. veka (Lav XIII)
- Osnivanje katolički orijentisanih partija (**hrišćanska demokratija**), koje dobijaju pun zamah posle Drugog svetskog rata, kada se približavaju liberalno-demokratskim snagama i idejama.
- Ideologija neprekidne adaptacije crkve novom vremenu.

Džihadizam

- Nije svaki religijski fundamentalizam ideologija
- Fundamentalistički pokreti postoje u svim velikim svetskim religijama
- Ideologijom ga čini politički karakter
- Karakteristike:
 - nova interpretacija temeljnih principa i vrednosti vere sa ciljem njihovog intenzivnog i širokog korišćenja u društvu sa izrazitog prosperiteta
 - mora biti predstavljeno od strane nespornog moralnog autoriteta
 - taj autoritet mora imati harizmu
 - cilj mobilizacije masa mora biti njihova podrška nekoj radikalnoj političkoj akciji
 - spremnost na borbu i samožrtvovanje radi davanja primera

Džihadizam

- Razlozi militantnosti religijskog fundamentalizma su sledeći:
 1. Novo je uvek sporno, bar za staro
 2. Novo mora biti smatrano militantnim bar od onoga protiv koga nastaje
 3. Onaj ko ne može da brani ono što kaže i propoveda ne može ni da predvodi druge (kompleks vođe)
 4. Isključivost je osobina svake selekcije
 5. Klica konflikta je sadržana već u odluci izbora nečeg kao "najzad pravog"
 6. Bog je na njihovoj strani ali se moraju boriti da to dokažu
 7. Stvarajući novo, fundamentalizam uvek stvara i "drugo" jer on vek dolazi posle, kad nešto već postoji
 8. Novi identitet borbom smo može biti ojačan i ubrzan
 9. Fundamentalizam je stvoren kako negacija nečega i kao ponuda bolje odbrane od opasnosti nego što je postojeće

Džihadizam

- Džihadizam je jedna od ideoloških opcija islamskog fundamentalizma koja teži da realizuje svoje političko-verske ciljeve društvenog preporoda putem džihada shvaćenog kao sveti rat.
- Trenutno vodeća opcija džihadizma je alkaidizam
- Glavni ideolozi:
 - Taki al Din Ahmed Ibn Tajmijah (13. vek)
 - Muhamed Ibn Abd al Vahab (18. vek)
 - Hasan al-Bana
 - Sajid Kutb
 - Sajid Abu Ala Mavdudi
 - Homeini

Globalizam

- Podvrsta liberalizma i to ona koja se naziva ekonomskom opcijom neoliberalizma a koja je počev od 1970-ih izrazito skoncentrisana na primenu onih političkih principa koji obezbeđuju ekonomski dobitak, tačnije **profit**.
- Izrazita orijentacija ka pragmatičnosti
- Najvažniji cilj je stvaranje sveta bez granica kako bi se omogućilo slobodno kretanje roba i svet postao jedno veliko slobodno tržište na kome će glavnu reč voditi velike multinacionalne korporacije, a svi ostali imati prava da se takmiče s njima.
- Multinacionalne korporacije su u stvari glavni nosioci globalizma.
- Uvodi princip zaštite manjina svih vrsta.
- Glavni protivnici globalizma su nacionalizam i nacionalna država

Boj na Kosovu 1831. godine kao trag svesti o srpskom etničkom poreklu kod bosanskih muslimana

- Osnovni rukovodeći princip Huseina Gradašćevića:

Snaga otpora i pobjede je u jedinstvu svih

Nacionalna sloboda za građansku demokratiju

- Svetozar Miletić: specifičnosti doktrine liberalizma
- "Mi smo i Srbi i građani"
- Stavlja kolektivna prava i slobode ispred individualnih